

Gregor Antoličič

Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU

FRANC JOŽEF

ZADNJI MONARH STARE EVROPE

Enaindvajsetega novembra 2016 smo obeleževali 100. obletnico smrti »presvitlega« cesarja Franca Jožefa. Kot ugotavljajo nekateri slovenski zgodovinarji, spada Franc Jožef med najbolj priljubljene oz. prepoznavne vladarje iz rodbine Habsburžanov. Ampak zakaj je temu tako? Generacije, ki bi se še spominjala življenja pod cesarjem, ni več, glede na dejstvo, da je kmalu po njegovi smrti propadla tudi država, kateri je vladal, pa tudi nikoli ni prišlo do nekakšne državniške kontinuitete čaščenja nekdanjega vladarja. Podoba cesarja Franca Jožefa kot osivelega starca z modrimi očmi in globokim dedovskim pogledom se je kljub temu vtisnila v kolektivni spomin Slovencev in nekako spremlja vsako novo generacijo, ki se sreča z njim. Temu je do neke mere pripomogla tudi avstrijska oz. dunajska turistična ponudba. Ob izjemno popularnem obiskovanju Dunaja v božičnem času se turisti srečujejo s podobami Franca Jožefa in njegove soproge Sisi. Toda kakšen je bil Franc Jožef onstran turistične ponudbe in pogostega kulturnega čaščenja? Podnaslov pričujočega članka, ki si ga avtor ni izmislil sam, ampak so besede Franca Jožefa v pogovoru z nekdanjim ameriškim predsednikom Theodorjem Rooseveltom leta 1910, nakazuje na to, kaj je bil cesar v političnem smislu. Monarh, ki je umrl leta 1916, je na svet prijokal v popolnoma drugačnem času, kot pa ga je zapustil. Rojen leta 1830 je odraščal v času Metternichovega absolutizma. Na drugi strani je konservativna mati Zofija v majhnem Franciju prebujala državniško zavest in neomajno zvestobo do monarhije. Cesarjeve priprave na prestol so bile relativno kratke, saj je po revoluciji 1848, odhodu Metternicha in abdikaciji strica Ferdinanda I. komaj 18-leten prevzel žezlo starodavne monarhije.

Prvih 20 let cesarjevega vladanja je bilo na notranje- in zunanjepolitičnem področju najbolj težkih. Izguba ozemelj v severni Italiji zaradi italijanskega združevanja v enotno državo in dokončna podreditev Prusiji v smislu združevanja nemških dežel sta tako za mladega cesarja pomenila največja zunanjepolitična poraza te dobe. Na temelju slednjih je prišlo tudi do preureditve monarhije. Iz Avstrijskega cesarstva je nastala dvojna monarhija Avstro-Ogrska. S kronanjem Franca Jožefa za madžarskega kralja leta 1868 in vzpostavitvijo dualističnega sistema je znotraj monarhije prišlo do neenakomerne razporeditve politične moči med narodi, ki je v naslednjih desetletjih predstavljala največji notranjepolitični problem države in v končni fazi pripomogla k propadu države. S smrtjo cesarja leta 1916 oz. njegovim pogrebom so narodi monarhije, predvsem tisti zapostav-

ljeni, v grob položili edini povezovalni člen v državi. Njegovemu nasledniku, blaženemu cesarju Karlu, v samo dveh letih vladanja razočaranih narodov ni uspelo nase vezati tako močno, kot je to uspelo Francu Jožefu in tako je monarhija 70 let po tem, ko ji je zavladal Franc Jožef, propadla.

Toda priljubljenost Franca Jožefa med Slovenci ne izvira iz njegovih notranje- in zunanjepolitičnih potez, ampak iz dejstva, da je za mnoge generacije, ki so živele po razpadu Avstro-Ogrske, predstavljal simbol starih dobrih časov. Takšno mišljenje se je nato prenašalo na mlajše generacije in ob podobi Franca Jožefa kot turističnega spominčka z Dunaja verjetno pripomoglo k njegovi popularnosti. Zaradi tega ni naključje, da so v dunajski nacionalni knjižnici leta 2016 razstavo, posvečeno Francu Jožefu, poimenovali *Der Ewige Kaiser* (Večni cesar). Izmed Habsburžanov bi mu lahko v bok te večnosti postavili še njegovo soprogo Sisi in pa praprababico Marijo Terezijo.

Če smo že pri družini Franca Jožefa, je prav de spregovorimo tudi nekaj besed o njegovi soprogi. Tako kot se je okrog Franca Jožefa izoblikoval mit o dobrem starem cesarju, se je okrog Sisi izoblikoval mit večno mlade in lepe cesarice. K izoblikovanju takšnega mita je največ pripomogla cesarica sama s tem, ko se po 30. letu ni več dala fotografirati, po 40. letu pa portretirati. Čeprav je bila Sisi umorjena v 61. letu starosti, je za njo ostala podoba večno lepe cesarice. Nasilna smrt, ko jo je v Ženevi zabodel italijanski anarhist Luigi Lucheni, je ostarelega cesarja zelo prizadela. Čeprav nista živela klasičnega zakonskega življenja, saj je Sisi, potem ko je cesarju leta 1858 rodila prestolonaslednika Rudolfa, velik del svojega življenja preživela na potovanjih in se izogibala Dunaju in dvornemu življenju, je Franca Jožefa in Sisi povezovala močna vez. A kljub temu si je nesrečni cesar za krajšanje časa ob cesaričinih dolgih odsotnostih poiskal »prijateljice«, med katerimi sta najbolj znani Anna Nahowski in v kasnejših letih Katharina Schratt.

Cesarica Elizabeta (Sisi) in cesar Franc Jožef I.

(Vir: https://en.wikipedia.org/wiki/Empress_Elisabeth_of_Austria#/media/File:Achilleion_1_123.JPG (dostop: 22. 5. 2017).)

Čprav je cesar vladal ogromni državi in živel v dvorih, polnih blišča je bil sam zelo skromen. Na zlato in razkošje, ki ga je obdajalo, je dal zelo malo, če ne celo nič. To dokazuje tudi dejstvo, da so bile njegove privatne sobane opremljene zelo skromno. Tako je cesar, ki je večji del svojega življenja posvetil preučevanju takšnih in drugačnih aktov, živel in spal podobno kot večina njegovih uradnikov. Njegova skromnost se je ob pohištvi in opremi odražala tudi v prehrani, oblačilih itd. O vsakdanjem življenju cesarja od jutranjega umivanja do odhoda v posteljo izjemno zanimivo piše Eugen Ketterl, ki je bil njegov osebni sluga. Slednji Franca Jožefa opisuje kot izjemno skromnega in prijaznega. Po Ketterljevih besedah naj cesar nikoli ne bi ukazal, ampak vedno prosil, torej ni rekel, dajte mi to ..., ampak zmerom: ali mi lahko, prosim, daste ... Cesarjeva skromnost je verjetno tudi eden izmed mozaikov, ki je pripomogel k njegovi veliki priljubljenosti. A kljub temu da je Franc Jožef predstavljal nekakšnega očeta narodov, kot pravi oče ni bil pretirano uspešen. S prestolonaslednikom Rudolfom nista delila istih političnih nazorov, boemsko življenje prestolonaslednika in njegovo spoznanje, da bo na prevzem prestola moral čakati, dokler oče ne bo umrl, pa sta na koncu verjetno botrovala njegovi odločitvi, da si vzame življenje.

Smrt v Mayerlingu, ko je prestolonaslednik Rudolf najprej ustrelil ljubico Mary Vetsera in nato sodil še sebi, je močno prizadela cesarjevo družino. Sisi, ki je bila že tako ali tako nagnjena k melanholiji in je celo verjela, da ji verze za pesmi narekuje pokojni Heinrich Heine, je po sinovi smrti večkrat odšla v kapucinsko grobnico in tam čakala, ali ji bo Ru-

Cesar Franc Jožef I. (osebni arhiv Igorja Vodnika Maribor).

dolf iz onstranstva sporočil, ali želi biti pokopan med vsemi drugimi slavnimi Habsburžani. Smrt sina je Sisi prizadela veliko bolj kot cesarja. Slednji se je v uradniški zvestobi do države raje posvečal državnim poslom, kot da bi več tednov objokoval sinovo smrt. Podobno je odreagirala tudi po smrti ljubljene soproge. Kot je zapisala hči Marie Valerie, je cesar sicer jokal, ampak se je kljub temu takoj ponovno posvečal študiju dokumentov. Državo, kateri je vladal, je Franc Jožef tako vedno dal na prvo mesto. Zaradi tega so bili tudi dopusti, če jih sploh lahko tako imenujemo, zelo redki in kratki in medtem ko je bila cesarica odsotna več mesecev, je Franc Jožef le redko odšel na lov, med vsakoletnimi počitnicami v Bad Ischlu pa je tako kot na Dunaju večji del dneva posvečal študiju dokumentov. Zaradi predanosti državi od 4.30 zjutraj, ko se je vstal, do večera, ko je legel v posteljo, cesar tudi ni vzpostavil tesnejših odnosov s svojimi otroki. Šele v starosti in po smrti Sisi je preživel nekoliko več časa z vnuki, se z njimi tudi kobacal po tleh, vendar vse do neke mere. Kajti ko je začutil, da ga k pisalni mizi ponovno vleče državniška dolžnost, so vnuki morali zapustiti dedkovo delovno sobo.

Na kratko ovrednotiti življenje in delo Franca Jožefa je seveda izjemno težko. Reči, bil je človek in je delal napake, kot jih delamo vsi, je tudi premalo. Kako torej objektivno ovrednotiti cesarja? V širši javnosti njegova skromnost in predanost državi verjetno odtehtata marsikatero politično napako, ki jo je cesar v 68 let trajajoči vladavini gotovo storil. Morda mu nekateri kritiki očitajo, da je s svojim podpisom pod vojno napoved Srbiji sprožil prvo svetovno vojno in bil tako sokriv za smrt milijonov. Pa vendar so takšni kritiki v manjšini. Torej se še naprej postavlja vprašanje o objektivnem vrednotenju cesarja. Če imamo v zavesti negativne zgodovinske osebnosti, med njih vsekakor ne moremo šteti Franca Jožefa. V tem pogledu lahko rečemo, da je Franc Jožef vedno želel storiti vse dobro za svojo državo in njene narode, vendar je ob tem mnogokrat spregledal pomembne dejavnike, ki so v končni fazi tudi botrovali počasnemu propadu države, kateri je vladal.

LITERATURA

- Antoličič, Gregor ur. (2016). Franc Jožef. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Hamann, Brigitte (2005). Kronprinz Rudolf. Ein Leben. Wien: Amalthea Signum Verlag.
- Hamann, Brigitte (2010). Elisabeth. Kaiserin wider Willen. München-Zürich: Piper Verlag.
- Ketterl, Eugen (2015). Der alte Kaiser wie nur Einer ihn sah. Amazon.
- Hans Petschar, Hans Hg. (2016). Der Ewige Kaiser. Franz Joseph I. 1830–1916. Wien: Österreichische Nationalbibliothek.
- Weissensteiner, Friedrich (2003). Die Österreichischen Kaiser. Franz I., Ferdinand I., Franz Joseph I., Karl I. Wien: Ueberreuter.